

ΛΑΪΚΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

POPULISMUS

Πάνελ του προγράμματος POPULISMUS στο I Τακτικό Συνέδριο της ΕΕΠΕ (ΕΚΠΑ, 18-20 Δεκεμβρίου 2014).

«POPULISMUS: Λαϊκιστικός λόγος, αντιλαϊκισμός και δημοκρατία, πριν και μετά την κρίση»

Εισηγήσεις:

Γιώργος Κατσαμπέκης

Υποψήφιος διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, μέλος της ερευνητικής ομάδας του POPULISMUS

Το εκσυγχρονιστικό αφήγημα και η άνοδος της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής αριστεράς: Οι προϋποθέσεις εξάρθρωσης της συναίνεσης

Τα τελευταία χρόνια βλέπουμε να αναπτύσσεται στη χώρα ένας εντονότατος διάλογος γύρω από την θεαματική άνοδο της ριζοσπαστικής αριστεράς ο οποίος επικεντρώνεται, ως επί το πλείστον, στον χαρακτήρα και την φύση της απεύθυνσής της, όπως και στην (νέα;) συλλογική ταυτότητα που προάγει/κατασκευάζει για τα υποκείμενα που εγκαλεί. Πολλά έχουν λεχθεί λοιπόν για τον λαϊκιστικό χαρακτήρα του ΣΥΡΙΖΑ, τα ιδιαίτερα ιδεολογικά ή κοινωνιολογικά του περιεχόμενα, την σχέση του με τους δημοκρατικούς θεσμούς και το ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Μια κρίσιμη ωστόσο πτυχή της συζήτησης που δείχνει να αγνοείται, ή τουλάχιστον να έχει παραμεληθεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες και τους διάφορους δημοσιογράφους ή αναλυτές, είναι οι προϋποθέσεις αυτής της ανόδου· με άλλα λόγια, το ιστορικό, ιδεολογικό και πολιτικό υπόστρωμα/φантаσιακό, πάνω στην εξάρθρωση του οποίου η αριστερά που εκφράζει ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να αρθρώσει με επιτυχία το δικό της αντι-ηγεμονικό διάβημα.

Στην εισήγησή αυτή θα επιχειρήσω να δείξω πως για να προσεγγίσει και να κατανοήσει κανείς με τρόπο ικανοποιητικό το «φαινόμενο ΣΥΡΙΖΑ», οφείλει να προβεί ταυτόχρονα και σε μια κριτική ανάγνωση του εκσυγχρονιστικού αφηγήματος, όπως αυτό αναδύεται στον λόγο του Κώστα Σημίτη και του εκσυγχρονιστικού ΠΑΣΟΚ και οικειοποιείται έπειτα από τον Κώστα Καραμανλή και την Νέα Δημοκρατία του «μεσαίου χώρου». Είναι, θα υποστηρίξω, ακριβώς η κρίση αυτού του άλλοτε ηγεμονικού λόγου – του «εκσυγχρονισμού» ως ελάχιστης κοινής αφήγησης των ΠΑΣΟΚ και ΝΔ από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και έπειτα –, όπως βιώθηκε σε συνθήκες σοβούσας κοινωνικο-οικονομικής κρίσης, που επέτρεψε την ανάδειξη ενός μικρού πολιτικού χώρου της αριστεράς σε βασικό υποδοχέα των κοινωνικών δυσφοριών και εκφραστή μιας προοπτικής ριζικής ρήξης με το καταρρέον σύστημα εξουσίας και το μοντέλο διακυβέρνησης που το τελευταίο είχε

στηρίζει. Αυτή η κίνηση ωστόσο δεν προέκυψε με έναν τρόπο αυτοματοποιημένο ή εντελώς ενδεχομενικό, αφού προϋπέθετε και σοβαρούς μετασχηματισμούς στον χαρακτήρα, τον λόγο και τελικά την ταυτότητα του ίδιου του ΣΥΡΙΖΑ. Οι μετασχηματισμοί αυτοί δεν έχουν οδηγήσει ακόμα σε μια παγιωμένη συμπαγή ταυτότητα, ενώ και το αφήγημα του «εκσυγχρονισμού» διατηρεί σημαντικά ερείσματα στον δημόσιο λόγο και στον χώρο των διανοητικών ελίτ, ενώ διατηρεί και την κυβερνητική εξουσία. Μέσα από την κριτική διερεύνηση ακριβώς αυτών των ισορροπιών, και των συνεπαγόμενων διακυβευμάτων, μπορούμε να προχωρήσουμε τελικά και σε ορισμένες εκτιμήσεις για την έκβαση των σημερινών ανταγωνιστικών ηγεμονικών σχεδίων.

Αλέξανδρος Κιουπκιολής
Λέκτορας ΑΠΘ, μέλος της ερευνητικής ομάδας του POPULISMUS

Αναρχισμός, λαϊκισμός και κοινωνικά κινήματα: Το παράδειγμα των «Αγανακτισμένων» του 2011

Ξεκινώντας από μια αναφορά στην ιστορική διασύνδεση λαϊκισμού και αναρχισμού, η εισήγηση θα υποστηρίξει ότι το πρώτο μεγάλο δημοκρατικό κίνημα που σηματοδοτεί ίσως το τέλος της μεταπολίτευσης καθώς έθεσε το αίτημα για μια διαφορετική δημοκρατία, οι «Αγανακτισμένοι» του 2011, μπορεί να κατανοηθεί ως ένας νέος τύπος συμπλοκής αυτών των πολιτικών αντιλήψεων και πρακτικών, δηλαδή ως ταυτόχρονα «αναρχικό» και «λαϊκιστικό», αν στους όρους αυτούς δώσουμε συγκεκριμένες και θεωρητικά-ιστορικά τεκμηριωμένες ερμηνείες. Η θέση αυτή παρουσιάζει το ενδιαφέρον ότι έρχεται σε σύγκρουση με τη λεγόμενη «μετα-ηγεμονική» στροφή στη σύγχρονη πολιτική θεωρία, η οποία υποστηρίζει ότι τα νεότερα δημοκρατικά κινήματα της τελευταίας δεκαεπταετίας υπερβαίνουν την πολιτική της ηγεμονίας και του λαϊκισμού – την αντιπροσώπευση, την ενιαία ταυτότητα, τις κάθετες ιεραρχίες. Το εν λόγω κίνημα δεν συνιστά υπέρβαση αλλά μάλλον ποιοτικό μετασχηματισμό αυτών των δομών της πολιτικής οργάνωσης και δράσης.

Θωμάς Σιώμος
Υποψήφιος διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, μέλος της ερευνητικής ομάδας του POPULISMUS

Τηλεπολιτική και τηλελαϊκισμός στην Ελλάδα: Από τις μεταπολιτευτικές τηλεεκλογές του '74, στην ιδιωτική ραδιοτηλεόραση του 87-89 και το κλείσιμο της ΕΡΤ

Στην εισήγηση θα επιχειρηθεί μια αναδρομή στις τρεις πολύ σημαντικές και κρίσιμες στιγμές της μεταπολιτευτικής Ελλάδας που επέτρεψαν τη δημιουργία του σημερινού ραδιοτηλεοπτικού και πολιτικού τοπίου. Οι πρώτες τηλεεκλογές του 1974 με τις έντονες διαμάχες σχετικά με την εκπροσώπηση των κομμάτων στη μικρή οθόνη θέτει στο πλαίσιο της κομματικής αντιπαράθεσης για πρώτη φορά τη σημασία του ελέγχου των δημόσιων μέσων από τις κυβερνήσεις. Τη διετία του 1987-1989 στην ατζέντα της

αντιπαράθεσης προστίθενται τα ιδιωτικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα, οι κύκλοι των συμφερόντων που τα κατέχουν και ο τρόπος με τον οποίο τα χρησιμοποιούν. Τέλος, τον Ιούνιο του 2013 η πρωτόγνωση σε παγκόσμιο επίπεδο απόφαση για το κλείσιμο της EPT επικυρώνει την ιδιαίτερα μεγάλη πολιτική σημασία των ΜΜΕ στην Ελλάδα.

Η ελληνική περίπτωση της τηλεπολιτικής και του τηλε-λαϊκισμού παρουσιάζει μια σειρά από ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με την εργαλειακή χρήση των ΜΜΕ, ιδιωτικών και δημοσίων, από τις πολιτικές και οικονομικές ελίτ. Αυτές οι στρεβλώσεις στο ρόλο και τη λειτουργία των ΜΜΕ εμβαθύνονται από την μεταδημοκρατική μεταβολή του ρόλου και τη σημασίας της διαμεσολάβησης που επιτελούν τα ΜΜΕ στην πολιτισμική συνθήκη του ύστερου καπιταλισμού.

Μια διττή προσέγγιση των κρίσιμων σημείων αυτής της πολιτικο-μιντιακής συγκυρίας τόσο από την πλευρά της πολιτικής επιστήμης όσο και από την πλευρά των σπουδών επικοινωνίας είναι δυνατό να αρθρώσει ένα εξηγητικό πλαίσιο τόσο για την αντιπολιτική στροφή της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας που ξεκινά από την έντονη πολιτικοποίηση του '74 για να καταλήξει στις γνώριμες ιαχές του Μαΐου του 2010 έξω στην πλατεία Συντάγματος «Να καεί, να καεί...» όσο και για την ανάδυση πολιτικών φαινομένων όπως είναι το Ποτάμι και η Χρυσή Αυγή.

Νίκος Νικήσιανης

Διδάκτωρ ΑΠΘ, μέλος της ερευνητικής ομάδας του POPULISMUS

Κοινωνικές τάξεις και λαός στον πολιτικό λόγο της μεταπολίτευσης

Η συζήτηση για τη σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και το λαό κρατά ήδη από τον 19^ο αιώνα· κεντρικό ερώτημα σε αυτή τη συζήτηση – για όσους τουλάχιστον αποδέχονται την ύπαρξη των τάξεων – είναι το πώς συναρθρώνονται οι τάξεις με τον λαό, ή ίσως ορθότερα, οι τάξεις σε λαό. Το ερώτημα αυτό τίθεται ακόμα πιο έντονα στο πλαίσιο της ευρύτερης ριζοσπαστικής σκέψης και πολιτικής, αφού ο όρος «λαός» έχει συχνά χρησιμοποιηθεί για να σημάνει όχι το «όλον», αλλά μάλλον ένα μέρος και συγκεκριμένα τις αποκλεισμένες ή κατώτερες τάξεις. Εξάλλου, η ύπαρξη κάποιας ή κάποιων καθοριστικών διαιρετικών τομών στην κοινωνία τίθεται συνήθως ως αναγκαία προϋπόθεση για την εμφάνιση του «λαού» και κατ' επέκταση του λαϊκιστικού φαινομένου. Και ανάμεσα στις τομές αυτές, η ταξική διαίρεση και η ταξική πάλη αποτέλεσε τουλάχιστον το κατ' εξοχήν παράδειγμα. Από την άλλη, η ιστορική συγκρότηση και εμφάνιση στο προσκήνιο του κοινωνικού ανταγωνισμού της εργατικής τάξης ή των άλλων υποτελών τάξεων, γίνεται όταν αυτές παίρνουν ακριβώς τη θέση του «λαού» και διεκδικούν αντίστοιχα κυριαρχικά δικαιώματα.

Έτσι το ερώτημα αυτό θα απασχολήσει όλους τους θεωρητικούς του μαρξισμού και άλλων ριζοσπαστικών ρευμάτων, από την εποχή της Β' Διεθνούς και του Γκράμσι, ως τον Laclau και τον Πουλαντζά. Στο ιδιαίτερο πολιτικό περιβάλλον της ελληνικής μεταπολίτευσης, και ειδικότερα στα φορτισμένα χρόνια από την πτώση της δικτατορίας ως την πρώτη περίοδο της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, το ερώτημα για τη σχέση λαού και τάξεων θα βρεθεί στο επίκεντρο των θεωρητικών αντιπαραθέσεων, ανακεφαλαιώνοντας τα ερωτήματα της πολιτικής στρατηγικής, της σχέσης των ταξικών και των λαϊκιστικών λόγων, αλλά και της σχέσης της

παραδοσιακής αριστεράς με το ανερχόμενο τότε ΠΑΣΟΚ. Η παρούσα παρουσίαση σκοπεύει να παρακολουθήσει αυτή τη συζήτηση από μία θεωρητική σκοπιά, καταλήγοντας στα σύγχρονα ερωτήματα για τη σχέση λαού και εργατικής τάξης, στο περιβάλλον της σημερινής οικονομικής κρίσης.

Γιάννης Σταυρακάκης
Καθηγητής ΑΠΘ, Κύριος Ερευνητής του προγράμματος POPULISMUS

Επανεξετάζοντας τον «πολιτισμικό δυϊσμό»: Λαϊκισμός, κρίση, κανονικότητα και εθνική ιδιαιτερότητα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ

Η παρούσα εισήγηση επιστρέφει στο σχήμα του «πολιτισμικού δυϊσμού» όπως αναπτύχθηκε από τον Νικηφόρο Διαμαντούρο, ένα σχήμα που επηρέασε όσο κανένα άλλο τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές επιστήμες, αλλά και ο πολιτικός λόγος, μεταχειρίστηκαν τα διακυβεύματα της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας στο μεταπολιτευτικό πλαίσιο. Η εξάρτηση του επιχειρήματος από έναν εκσυγχρονιστικό ιδεότυπο «κανονικής» εξέλιξης απέναντι στον οποίο δραστηριοποιούνται παρωχημένες και λαϊκιστικές απόψεις, πρακτικές και ταυτότητες, νομιμοποιεί τη σύγκριση με αντίστοιχα σχήματα που διαδραμάτισαν εξέχοντα ρόλο σε αντίστοιχες αμερικανικές συζητήσεις της δεκαετίας του 1950 και 1960, οπότε και οι παρωχημένες ιδέες των άκρων (στα αριστερά, του αμερικανικού λαϊκισμού του 19^{ου} αιώνα και, στα δεξιά, του μακαρθισμού) καταγγέλθηκαν ως ένα ενιαίο σύστημα μη-κανονικών και ανορθολογικών πεποιθήσεων, χαρακτηριστικών ενός παρωχημένου πολιτικο-πολιτισμικού στρατοπέδου, που αντιδρά στον αναπόφευκτο βιομηχανικό εκσυγχρονισμό. Στο πλαίσιο αυτό θα λάβει χώρα μια παράλληλη ανάγνωση και κριτική επανεξέταση των επιχειρημάτων του Διαμαντούρου και του Hofstadter πάνω στην ελληνική και την αμερικανική πολιτική κουλτούρα αντιστοίχως. Η κριτική επισκόπηση θα επεκταθεί, τέλος, σε πολιτικές μεταφράσεις και χρήσεις των εν λόγω επιχειρημάτων.